

Marit Ulvund

**Et rom for seg selv
– til å skrive**

Forfattar	Marit Ulvund
Ansvarleg utgjevar	Høgskulen i Volda
ISSN	0805-8075
Sats	Marit Ulvund
Distribusjon	http://www.hivolda.no/fou

Marit Ulvund er tilsett som høgskulelektor i drama ved Avdeling for lærarutdanning, Høgskulen i Volda.

© Forfattar/Høgskulen i Volda

Føresegnene i åndsverklova gjeld for materialet i denne publikasjonen. Materialet er publisert for at du skal kunne lese det på skjermen eller framstille eksemplar til privat bruk. Utan særskild avtale med forfattar/Høgskulen i Volda er all anna eksemplarframstilling og tilgjengeleggjering berre tillate så langt det har heimel i lov eller avtale med Kopinor, interesseorgan for rettshavarar til åndsverk.

Notatserien er for ulike slag publikasjonar av mindre omfang, t.d. forprosjektnotat, foredrag, artikkelutkast o.a. Eit hovudføremål med serien er å stimulere til publisering og fagleg debatt i miljøet. Spreinga går i hovudsak til fagmiljøet i Volda, til eksterne fagmiljø og personar som forfattar(ar) ønskjer kommentarar frå. Kvar forfattar er ansvarleg for sitt arbeid.

Den bare lå der på disken og ventet på meg. Jeg var på bokhandelen her på Universitetet i Brisbane, Australia, og fant ikke noe annet av interesse. Men denne boken, *A room of one's own* av Virginia Woolf¹, er en perle. Boken inspirerte meg til å gruble omkring bakgrunnen for og betydningen av min egen skrivestil. Å skrive denne teksten har berørt følelser dypt inni meg. Hva skal til for at en kvinne skal kunne skrive? Hvorfor skriver vi som vi gjør?

Virginia Woolf holdt to forelesninger i *The Arts Society at Newnham and the Odtaa* (One Damn Thing After Another) i Girton, England, i 1928. Boken er et langt essay basert på disse forelesningene. På litt over 100 små sider får vi følge hennes fascinerende utforskning av temaet *Women and Fiction*.

One must strain off what was personal and accidental in all these impressions and so reach the pure fluid, the essential oil of truth. (Woolf 1928:29).

Hva er sannheten om kvinner og prosa? Hva er svaret som man kan sette to streker under? Allerede i innledningen forteller hun at det er umulig å komme fram til det ene sanne svaret:

I should never be able to come to a conclusion. I should never be able to fulfill what is, I understand, the first duty of a lecturer, - to hand you after an hour's discourse a nugget of pure truth to wrap up between the pages of your notebooks and keep on the mantelpiece for ever. (Woolf 1928:3-4)

Denne ydmykheten overfor historiens *sannhet* samsvarer ikke med de dominerende filosofiske strømningene i hennes samtid. I begynnelsen av vårt århundre hadde man en enorm tillit til vitenskapen og hva man kunne forske seg fram til. Man reflekterte lite over hvilke perspektiv eller teoretisk linse man søkte sannheten gjennom. Woolf krever ikke at vi skal tro hun forteller den ene rene og fulle sannheten. I stedet gir hun oss del i en lang og fengslende tankerekke med hovedspor og sidespor, som utforsker dette temaet. Denne refleksjonen bringer oss nærmere en forståelse av kvinner og prosa, med utgangspunkt i det forhold at kvinner ikke skrev bøker før på slutten av 1700-tallet. Hun viser videre til hvordan det også fikk konsekvenser for hva de siden skrev.

Kvinner beskrevet av menn

Få kvinner skrev før mot slutten av 1700-tallet, men det finnes noen unntak. Av de få som skrev, var det mange som hadde sitt forhold til Gud som hovedtema. Dette gjelder både Hildegard von Bingen i Tyskland på 1100-tallet, Dame Julian of Norwich på 1300-tallet i England, og St Theresa of Avila på 1500-tallet i Spania (*Life of St Teresa by herself 1562-65*), for å nevne noen.

Fra tiden før overgangen til 1800-tallet, kjenner vi derfor stort sett til kvinners liv fra menns bøker om kvinner. Og menn har skrevet mange bøker om kvinner. Skulle man tegnet et bilde av kvinner ut fra informasjonen i fiksjonslitteraturen, som drama, romaner

¹ Woolf, Virginia (1928/2004). *A room of one's own*. Penguin Books: London. Alle sitat i teksten er hentet fra denne utgaven.

og poesi, da ville vi tenkt at de var utrolig interessante og viktige. Samtidig var de svært forskjellige. De kunne være heroiske, men òg slemme. De var fantastiske og uunnværlige, men også utspekulerte og onde. De var uimotståelig vakre, eller bare stygge. En mangesidig bilde av en sammensatt figur trer fram når man leser litteratur fra antikken og fram til i dag.

Men i bøker som hevdet å skrive om virkeligheten, som historiske, psykologiske og sosialantropologiske bøker, fant Woolf et helt annet bilde. I side opp og side ned fant hun kvinners underlegenhet beskrevet. Hun henviser blant annet til en hun kaller Professor X. Han har skrevet boken *The Mental, Moral, and Physical Inferiority of the Female Sex*. (Woolf 1928:38)

Hvis man skal forsøke å se hele bildet av hvem kvinnen var, så må disse bildene fra poesi og prosa settes sammen. Men selv da er det svært vanskelig, for du får ikke høre hennes egen stemme før ved overgangen til 1800-tallet. Hvorfor skrev de ikke?

Tid, rom og selvtillit

We have borne and bred and washed and taught, perhaps to the age of six or seven years, the one thousand six hundred and twenty-three million human beings who are, according to statistics, at present in existence, and that, allowing that some had help, takes time. (Woolf 1928:130)

Det tar rett og slett tatt utrolig mye tid å føde og oppdra barn, og samtidig å ha ansvar for mat og hus og klær og alt som hører til. For de aller fleste har det handlet om *tid*. Uten tid til å sette seg ned med en tanke lenger enn to minutter, er det vanskelig å få skrevet noe av betydning. De hadde heller ikke noe eget rom å arbeide i, eller egne penger til å forsørge seg. De manglet utdanning og en tradisjon å skrive ut i fra. Den aller største utfordringen var kanskje likevel den at de var stigmatisert som mindreverdige. Hvis samfunnet forteller deg at tankene dine ikke er verd noe og at du er mindreverdig både intellektuelt, fysisk og psykisk, hva vil da kreves for at du skal overbevise om det motsatte? Mangel på *selvtillit* har antakelig vært et av de største hindringene for kvinner i tidligere tider som ønsket å skrive.

Men hva hadde skjedd om William Shakespeare hadde hatt en utrolig begavet søster – en kvinne født ved overgangen til det 16. århundre med et brennende ønske om å uttrykke seg gjennom å skrive? Woolf har funnet fram til det gode retoriske spørsmålet. Hvis en kvinne ikke klarte annet enn å kjempe for sin rett til å uttrykke seg, hva hadde skjedd? Hun måtte ha forsøkt å flykte fra den mannen foreldrene hadde valgt for henne. Hun kunne videre ha rømt til teaterdistriktet i London og sagt hun ville skrive for teatret. Men hun hadde ikke hatt penger, ikke lov til å tjene penger eller ha penger i banken. Teatret i England hadde på den tiden bare mannlige skuespillere, og menn i alle posisjoner unntatt som publikummere. I tillegg var det ingen som forventet noen høyverdige tanker eller tekster av en kvinne. Hun måtte ha kjempet mot *an enormous body of masculine power to the effect that nothing could be expected of a woman intellectually*. (Woolf 1928:63)

Ingen tradisjon med kvinnelige forfattere fantes som hun kunne lære av, sammenligne seg med eller vise til. Tiden hun levde i var overbevist om at hun ikke ville kunne klare å skrive noe av betydning. Kvinner gjorde ikke slikt. Hun hadde ikke hatt en sjanse, og om hun hadde skrevet likevel, så ville verkene hennes etter all sannsynlighet forblitt usignerte.

Any woman born with a great gift in the sixteenth century would certainly have gone crazed, shot herself, or ended her days in some lonely cottage outside the village, half witch, half wizard, feared and mocked at. For it needs little skill in psychology to be sure that a highly gifted girl who had tried to use her gift of poetry would have been so thwarted and hindered by other people, so tortured and pulled asunder by her own contrary instincts, that she must have lost her health and sanity to a certainty. (Woolf 1928:57)

Shakespeares søster – Judith, som Woolf foreslår å kalle henne – ville ikke bare manglet penger, tid og selvtillit, men også sannsynligvis mulighet til å få et publikum for sine tekster.

Fortsatt på 1800-tallet hadde ikke kvinnene lov til å eie sine egne penger, enten de arvet eller forsøkte å tjene dem. Man kan undre seg over hvilken effekt fattigdom har på tanken – ikke bare fattigdom som mangel på å eie sine egne penger og sin egen tid, men også mangel på åndelig og intellektuell føde, på muligheten til å komme inn i biblioteker og skoler, og på en litterær tradisjon å skrive i forlengelsen av. For kvinner synes det å ha medvirket til at de lenge ikke hadde en egen stemme i litteraturen, nettopp på grunn av mangel på tid, rom og selvtillit.

Endelig, på 1800-tallet, kom endringen. Da først begynte kvinnene å skrive selv, og vi fikk bøker fra Jane Austen, Charløtte Bronte og etter hvert mange flere.

Thus, towards the end of the eighteenth century a change came about which, if I were rewriting history, I should describe it more fully and think of greater importance than the Crusaders or the Wars of the Roses. The middle class woman began to write. (Woolf 1928:75)

Et rom for seg selv og penger nok

Undertittelen på boken lyder slik: *A woman must have money and a room of her own if she is to write.* Jeg kjøpte den nettopp fordi det var slik jeg kjente det selv. Jeg har lenge ønsket å skrive. Men for å få det til må man ha tid og uforstyrret ro, og det koster penger. Det er ingen selvfølge i dag heller. Det rare med denne boken er at den fortsatt kjennes så underlig aktuell.

Om jeg hadde levd for 80 år siden, på samme tid som Virginia Woolf, så hadde jeg i alle fall ikke fått muligheten til å skrive. Jeg har ingen rik tante å arve, slik hun gjorde:

My aunt, Mary Beton, I must tell you, died by a fall from her horse when she was riding out to take the air in Bombay. The news of my legacy reached me one night

about the same time the act was passed that gave votes to women. A solicitor's letter fell into the post-box and when I opened it found that she had left me five hundred pounds a year for ever. Of the two – the vote and the money – the money, I own, seemed infinitely the more important. (Woolf 1928:43)

Woolf giftet seg ikke – eller ble ikke gift, men de assosiasjoner den formuleringen bærer med seg – før hun var tretti. Hun hadde mange forskjellige småjobber, med undervisning, kontorarbeid, hjelpe gamle damer, lage blomsterdekorasjoner osv, før hun arvet. Det ble en enorm befrielse for henne å vite at hun fikk en fast årlig inntekt. Det var svært vanskelig for en kvinne på denne tiden å få et arbeid å leve av som hun samtidig trivdes med. Nå slapp hun å måtte kripe eller be om diverse småjobber for å få penger til å overleve. Hun fikk muligheten til å bli det hun aller helst ville; forfatter. Dette opplevde hun så fantastisk at det overgikk gleden over kvinnes etterlengtede stemmerett i England. Det gjør noe med en, å vite at en klarer seg.

... It is remarkable, remembering the bitterness of those days, what a change of temper a fixed income will bring about. No force in the world can take from me my five hundred pounds. Food, house, and clothing are mine for ever. Therefore, not merely do effort and labor cease, but also hatred and bitterness. (Woolf 1928:44)

Dette er de forhold våre bestemødre levde under. Stort sett avhengige av å bli gift. Det hjalp ikke å være flink på skolen, man ble i høyden sendt videre til en husmorskole eller folkehøyskole et års tid. Amtskolen het den skolen farmor fikk gå på, tror jeg, et år etter folkeskolen. Jeg husker postkort fra omkring 1910, som farmor fikk fra venninner på Amtskolen. Gjerne med bilde av seg selv på. I tillegg til brev, var det stort sett de tekstene de skrev. Mer hadde de verken tid, mulighet eller selvtillit til. Men min far, som siden ble lærer, sier at det var farmor som hjalp han og de åtte søsknene med leksene.

En gang for lenge siden fant jeg noen gamle skolebøker på stabburet hos farmor og farmor. Jeg fant en stil min tante hadde skrevet, om den gangen hun mistet sin lillesøster Hildur Margrete. Jeg tror det må ha vært i 1940, tante var 11 år og lillesøsteren ble bare et år og åtte måneder. Jeg synes stilen var nydelig skrevet. Men da jeg nevnte for henne at jeg hadde lest den, likte hun det ikke. Siden den gang har jeg alltid tenkt at tante egentlig skriver veldig fint, og husker stilen når jeg leser hennes gode formuleringer i brev og kort. Men hvorfor likte hun ikke at jeg hadde lest den? Opplevde hun det som noe galt eller mindreverdig at noen leste det hun hadde skrevet om sine triste følelser? Den neste tanken som kommer er denne: Kanskje farmor hadde hjulpet til med stilen?

Farmor leste bøker, aviser og misjonsblad, og far forteller at hun var flink til å hjelpe dem med leksene. Han opplevde at hun forsto og visste mye. Det var gjerne en del av det å oppdra ni barn på 1925-40- tallet. Men tro hva hun hadde skrevet om, dersom hun hadde hatt et rom for seg selv og penger nok? Kan det være nettopp slike tema vi hadde fått lese om?

Min mor skriver dagbok og har gjort det lenge. I tillegg skriver hun dikt til enkelte gygne anledninger, både i familien og vennekretsen. Med bare to barn i huset vil jeg tro hun har hatt noe mer tid enn farmor til å skrive, særlig den tiden hun ikke hadde full jobb. Nå er hun pensjonist og bruker mye tid på å lese bøker. Fortsatt skriver hun mest for seg selv. Farmor og mormor hadde mange barn, og manglet både tid, penger og selvtillit til å skrive. Min mor og min tante tror jeg framfor alt mangler selvtillit til tro på at det de skriver kan bety noe for andre enn dem selv.

Jeg har arbeidet ganske lenge og målbevisst for å få til et år med doktorgradsarbeid i Australia. Når jeg har fått det til, er det delvis fordi jeg har villet det og arbeidet for det, men like mye fordi den tiden jeg lever i aksepterer at jeg forsker og skriver. Jeg trengte selvtillit, utdanning, åpne dører for kvinner, målbevisst arbeid og et godt rykte på arbeidsplassen og i høyskole- og universitetssystemet generelt, for at dette skulle kunne bli mulig. På veien har det vært både hindringer og gode støttespillere. Jeg mener jeg kan takke både meg selv og den tiden jeg lever i for at det ble mulig.

Men er det plass for de tema jeg er opptatt av, for den måten jeg vil forske på, og ikke minst den måten jeg ønsker å uttrykke meg på?

Form og skrivestil

Jeg husker at jeg leste romanen *Mrs. Dalloway* av Virginia Woolf, da jeg tok engelsk grunnfag eller mellomfag på Blindern. Det jeg husker best fra den boken, er de lange setningene med alle kommentarer og innskutte bisetninger – de lange tankerekke som synes å spinne videre på tråd som ingen ende hadde. *Stream of consciousness* kalles denne litterære teknikken. Virginia Woolf var en av de som først utviklet og begynte å bruke den. Fortsatt vet jeg faktisk ikke om det finnes noe godt norsk ord for denne skriveformen. Det er en slags tankestrømteknikk hvor setningene og tema synes å flyte uanstrengt og mer eller mindre tilfeldig av sted. Men så viser det seg etter hvert at det finnes sammenhenger og et nettverk av tråder som gjør at teksten likevel har en retning og en vilje. Den er som en billedvev hvor bildene gradvis trer frem. Ikke som en lineær enhetlig linje, men med mange forskjellige bilder hvor noen har store, klare detaljer gjengitt i et klart lys, mens andre synes å befinne seg i skyggen av et tre eller bak et forheng. Gradvis blir tankens retning og temaet i teksten tydelig for leseren, og samtidig er skriveformen hele tiden så nær deg, så lik din egen tankes frie sprang at du blir berørt på en helt spesiell måte. I alle fall blir jeg det.

Jeg blir ikke berørt bare på grunn av tekstens setningsbygning og form, men også for den måten temaene som beskrives blir holdt så nært inntil livet og kroppen. Ved å lese *A Room of One's Own*, opplever jeg det samme. Woolf skriver med utgangspunkt i at kropp, tanke og følelser er en helhet.

The human frame being what it is, heart, body, and brain all mixed together, and not contained in separate compartments as they will be no doubt in another million years, a good dinner is of great importance to good talk. One cannot think well, love well, sleep well, if one has not dined well. (Woolf 1928:21)

Alt henger sammen og gjør oss til dem vi er. Det er som å høre en forløper til Maurice Merleau-Ponty sin eksistensfilosofi. Vi ikke bare har en kropp, men er en kropp, og gjennom denne er det vi møter og opplever verden. Når jeg leser Virginia Woolfs tekst blir jeg oppmerksom på, og kjenner at jeg har en kropp. Det merkelige er at det føles nesten litt vulgært eller udannet.

Tidig på 1980-talet lærte jeg betydningen av dette litterære begrepet *stream-of-consciousness*. Den gang synes jeg boken *Mrs. Dalloway* hadde en del vanskelige, det vil si for meg ukjente, ord. Dette gjaldt særlig i beskrivelsene av måltider med henvisning til ingredienser i forskjellige matretter, og i kommentarer av blomster og planter. Boken hadde ikke bare en egen skrivestil, men den var opptatt av andre tema enn jeg var vant til å lese om i engelske bøker. Tross at jeg nylig hadde gått på skole i USA og nå studerte engelsk, så måtte ordboken fram. Men like fullt fant jeg boken fengslende med alle sine lange tankerekker og uvanlige beskrivelser av hverdagslige hendelser.

Jeg ble oppmerksom på betydningen av min egen skrivestil da jeg holdt på med hovedfag. Min gode studiekamerat Pål og jeg fulgtes ad i studiene, helt fra vi startet på drama, film og teater og til vi leverte våre hovedfagsoppgaver. Jeg leste hans og han leste mitt, og det hendte jeg fikk brev fra han også. Pål hadde en mer direkte skrivestil enn meg. Jeg ble fascinert over hans lette og modige og direkte måte å skrive på, og det var da jeg begynte å reflektere over min egen skrivemåte.

Den gang var det fortsatt praksis at forskeren skrev i tredje person: *man mener å vite at, det hevdes at* osv. Dette var i 1989, og innenfor vitenskapen levde man fortsatt i skyggen av objektivismens klokkeetro på vitenskapens mulighet til å finne fram til sannheten om hvordan verden er. Men samtidig som jeg unngikk ordet *jeg* i hovedoppgaven min, og skrev som fra et objektivt tredjeperspektiv, så hadde jeg allikevel mange reservasjoner i teksten. Det vistes gjennom ord som *muligens, kanskje, på en måte*. Min tekst hadde betydelig flere forbehold enn min venn Påls tekster – jeg var ikke så modig til å mene og konkludere som han. Selv synes jeg min tekst ble tyngre å lese av den grunn. Den hadde en tendens til å *grøte* det til, for å bruke en teatersportuttrykk. I en improvisasjon betyr det at man avmelder eller har reservasjoner når brennbare og/eller farlige tema og situasjoner kommer opp, man *går utenom*, for å si det med Bøygen: *Du går utenom Peer, Du går utenom* (Ibsen). Forbehold i en fagtekst kan på samme måte legge et slør over det som er viktig, eller gjøre utydelig det man egentlig mener eller ønsker å uttrykke.

Siden den gang har jeg lagt vekt på en mer direkte fortellerstil med korte, klare setninger uten for mange fyllord som ikke betyr noe. Og jeg er glad for det jeg lærte av Pål. Jeg opplever det lettere å skrive og la min stemme høres når jeg skriver på denne måten. Men saken hadde to sider; den ene var at jeg så en mulighet til å forbedre mitt språk ved å bli mer direkte og mindre forbeholden. Det vil si å prøve å vinne mer selvtillit rett og slett! Den andre var at dette også lønte seg i systemet, med den typen evaluering som menn la opp til. Jeg hadde nesten bare mannlige lærere og sensorer, og jeg skjønte gradvis at det var denne måten å skrive på som gjerne ble honorert.

Ought not education to bring out and fortify the differences rather than the similarities? (Woolf 1928:102)

Et skolesystem skulle ideelt sett oppdra og utvikle mangfold, både i forhold til interesse for tema og for måter å forme innhold på. Jeg liker fortsatt meget godt å lese og skrive tekster med en direkte skrivestil, gjerne formidlet gjennom korte setninger. Det ivaretar en muntlighet jeg selv kjenner meg komfortabel med. Men samtidig skjønner jeg at min vei med skriving i humaniora og det norske universitets- og høyskolesystemet ikke bare har handlet om å finne min egen stemme. Det har like mye handlet om å tilpasse seg og sin skrivestil til det som blir verdsatt. Som høyskolelektor er jeg nå en del av det systemet som setter karakterer. Virginia Woolf sin tekst er en viktig påminner om at jeg har et stort ansvar for de råd og vurderinger jeg formidler videre.

Skrivestil er ikke bare et innpakningspapir hvor selve gaven, som den rene tanken eller teksten, ligger naken gjemt inni. Skrivestil er selve lyden av vår stemme som vi forteller vår versjon av et tema eller en hendelse gjennom. Den er en del av det vi forteller, slik som kroppsspråket og stemmens stemning er en viktig del av det vi kommuniserer, når vi snakker. Det er ikke mange som takler å skrive som Virginia Woolf og samtidig holde leseren trollbundet. Kanskje kan jeg finne en annen stemme inni meg også, som flyter mer fritt og med betydelig flere sidespor, og allikevel klarer å holde på leserens interesse. Det er en fascinerende tanke!

Tema

Hvilke omstendigheter er nødvendige for at man skal kunne skrive? Det er ikke nok å ha et ønske om å skape, slik Woolf så fint beskriver det i eksemplet om Shakespeares tenkte søster. De materielle omgivelser og mat og kropp har en betydning for hvordan man skriver og hva man skriver om. Å skrive krever frihet til å velge tema og form, til å vite hva jeg skal tørre og hvordan forholde seg både til tradisjonen og mangel på tradisjon.

Intellectual freedom depends upon material things. (Woolf 1928:125)

Tema å skrive om handler både om frihet til å skrive om det man vil, men også å se det man vil skrive om som viktig. Kvinner i forrige århundre hadde fortsatt ingen lang tradisjon å bygge på. Menn har skrevet i århundrer og satt dagsorden både for hvordan skrive og ikke minst hva som er viktig å skrive om. Dermed er det ikke alltid lett for kvinner å vinne fram med det de er opptatt av, ei heller å bli akseptert for sin måte å ville uttrykke seg på.

If you would please me – and there are thousands of me – you would write books of travel and adventure, and research and scholarship, and history and biography, and criticism and philosophy and science. By doing so you would certainly profit the art of fiction. (Woolf 1928:126)

I dag finnes mange bøker skrevet av kvinner om alle slags tema. Tradisjonen jeg står i er sterkere og langt mer variert enn på Virginia Woolf sin tid. Det har skjedd mye. Likevel kan det fortsatt kan det virke som menn er viktigere enn kvinner, selv i Norge i 2006. I

media, teater, film og fjernsyn, overalt dominerer mennene, i alle fall i antall. Ta fram hvilken som helst avis og tell bilder. Jeg har gjort det, og studentene mine har gjort det mange ganger sammen med meg. Min uoffisielle statistikk er helt klar: Menn dominerer med å være representert på ca. 2/3 av bildene og kvinnene på ca. 1/3 av bildene i de tidsskrift vi har sjekket. Det triste er at i aviser og studentblad med en hovedandel av kvinner i redaksjonen, er resultatet akkurat det samme. I teatret dominerer mannlige instruktører og mannlige hovedroller, og enda verre ser det ut til å være i norsk film. Bare en kvinnelig hovedrolle i norsk film i 2006, og bare 5 kvinner nominert til i alt 25 individuelle priser på Amanda-utdeling samme år. Dagbladet gjengav høsten 2006 lesernes liste over de 25 beste bøkene skrevet de 25 siste årene. Der finner vi samme tendens; bare 6 er skrevet av kvinner.

Indeed, since freedom and fullness of expression are of essence of the art, such lack of tradition, such scarcity and inadequacy of tools, must have told enormously upon the writing of women. Moreover a book is not made of sentences laid end to end, but of sentences built, if an image helps, into arcades or domes. And this shape to have been made by men out of their own needs for their own uses. (Woolf 1928:89-90)

Ingen som leser aviser kan være i tvil om at det er viktigere å skrive om fotball enn om shopping. Men dersom kvinner som farmor, og mor og tante Synnøve hadde skrevet, hadde det da vært annerledes? For meg hadde det antakelig betydd at jeg hadde en nærhet til de temaene de skrev om. Om de og kvinner før dem hadde skrevet og skrevet godt, da ville jeg hatt en sterkere tradisjon å støtte meg til. Jeg kunne lettere identifisere meg med eller protestere mot det de skrev og måten de skrev på. Jeg tror flere enn meg hadde skrevet dersom de hadde tro på at det de var opptatt av, var viktig. Like viktig som fotball.

Om å finne sin stemme

Virginia Woolf kommer med en oppfordring mot slutten av sin essay. Skriv som et menneske, ikke kjønnsløst, men erkjennende både de kvinnelige og mannlige kvalitetene i deg, er hennes appell. Det er i en slags androgyn harmoni vi kan nå vår optimale skapende tilstand, mener hun. En sjel som omfavner begge krefter i seg selv, både den mannlige og kvinnelig drivkraften vi har inni oss.

Hun henviser til en bok av Mary Carmichael og skriver:

She wrote as a woman, but as a woman who has forgotten that she is a woman, so that her pages were full of that curious sexual quality which comes only when sex is unconscious of itself. (Woolf 1928:108)

Kjønn – meg som kvinne – kan ses på som en del av min eksistens, som en del av min sosialt konstruerte identitet eller som min performance av kjønn i verden. Det finnes flere måter å forklare og forstå normalitet på. Dette er et tema som er spennende i seg selv, og dukker opp når en skal gå dypere inn i erkjennelsen av kropp, tanke og følelsen som del

av samme helhet. Med bakgrunn i tekster av blant annet Judith Butler, Torill Moi og Unni Langås er dette tema for en ny artikkel.

Å bruke ord som mor og farmor og venn i en fagtekst kjennes både skummelt og samtidig svært tilfredsstillende. Det er ikke galt å skrive nært seg selv der det angår tema. Det vil si å skrive nært livet, med en oppmerksomhet som inkluderer det intuitive og det kroppslige. Like naturlig er det for meg å henvise til dramatikeren William Shakespeare, filosofen Maurice Merleau-Ponty, teaterinstruktør og forfatter Ulla Ryum og feministen Judith Butler. De er en del av den tradisjonen jeg kjenner, de angår mitt tema og er viktige for det jeg vil skrive om.

Dramaturgisk kjenner jeg tankene mine finner gjenklang i Ulla Ryums kvinnelige dramaturgi. Hun beskriver den som en slags syklisk dramaturgi med spiraler som følger hverandre, hver utvikler sitt tema et stykke på veg, før det starter en ny spiral som utvikler neste tema. Det kan minne om en samtale som kretser om ulike tema, og tilsynelatende uten å ha noe mål eller bestemt retning. En kvinnelig dramaturgi brukt i et kunstuttrykk, en film, en teaterforestilling eller et stykke tekst, den har samtidig fokus på en helhetlig form eller ramme. Kan den lignes med en billedvev, slik jeg liker å forstå Virginia Woolf sine tekster?

Det viktigste er å være seg selv, mener Woolf. Ikke drøm om å påvirke eller gjøre inntrykk på andre. Skriv om det som betyr noe for deg, finn ut av det virkelige i livet og skriv om det.

For it is my belief that if we live another century or so – if we have the habit of freedom and the courage to write exactly what we think; if we escape a little from the common sitting-room and see human beings not always in their relation to each other but in relation to reality and the sky, too, and the trees or whatever it may be in themselves; then the opportunity will come and the dead poet who was Shakespeare's sister will put on the body which she so often laid down. Drawing her life from the lives that were her forerunners, as brother did before her, she will be born. (Woolf 1928:132)

Jeg har klart å skaffe meg *et rom for meg selv og penger nok* til å skrive dette året. Klarer jeg å velge de tema som er viktige både for meg og andre, og å finne den formen de krever? Denne boken inspirerte meg til å gruble omkring bakgrunnen for min egen skrivestil. Det er ikke lett å finne sin egen stemme. Erkjennelsen jeg sitter igjen med er at skrivestil ikke er noe som er gitt eller som utvikler seg tilfeldig. Det handler om forhold til tradisjon, eller mangel på sådan, det handler om forhold til seg selv, til samtiden, til tema, til hva som oppleves viktig og hva som anerkjennes som viktig. Og tema og form påvirker hverandre gjensidig. Det oppleves godt og lærerikt å forsøke ta et steg til siden og å se seg selv utenfra.

Virginia Woolf klarte dette på mesterlig vis. Boken *A room of one's own* har ventet på meg så lenge, dels for å utfordre og glede meg med sin fengslende skrivestil, og dels for å

gi meg del i sine gripende aktuelle tanker om kvinner og muligheter for å skrive. Boken oppleves fortsatt foruroligende aktuell. Først nå var jeg klar til virkelig å verdsette den.